

**ДОСВІД ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНОКАНАДЦІВ У ЗБІРЦІ ТЕОДОРА ФЕДИКА
«ПІСНІ ІММІГРАНТІВ ПРО СТАРИЙ І НОВИЙ КРАЙ»**

**THE EMIGRATION EXPERIENCE OF UKRAINIAN CANADIANS IN THE
COLLECTION OF SONGS BY THEODOR FEDYK "THE SONGS OF IMMIGRANTS
ABOUT THE OLD AND THE NEW LAND"**

Косарева Г.С.,

orcid.org/0000-0003-2407-7259

*кандидат філологічних наук, в.о. доцента,
в.о. доцента кафедри української філології,
теорії та історії літератури*

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Косарева А.О.,

orcid.org/0000-0003-1876-5880

студентка Інституту філології

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

У статті розглянуто художнє осмислення досвіду еміграції на матеріалі фольклорної збірки «Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край» Теодора Федика. У статті застосовано методологію студій із дослідження пам'яті та з'ясовано актуалізацію мотивів індивідуальної, родинної та колективної пам'яті українців Канади першої хвилі еміграції кінця ХІХ – початку ХХ ст. Особливу увагу у статті приділено топосам дороги, дому, зображенню міської та сільської топографії Галичини та Канади, а також наявності шевченківського інтертексту. У статті виявлено, що окремі деталі іммігрантського повсякдення та жива розмовна українська мова пісень реалізують ідею двосвіття емігранта, відірваного з корінням від свого ґрунту, попри те етнологічного пов'язаного з Україною.

Ключові слова: еміграція, ліричний герой, Канада, Галичина, спогади, пам'ять, ідентичність, топос дороги, фольклор.

В статье рассмотрено художественное осмысление опыта эмиграции на материале фольклорного сборника «Песни иммигрантов о Старом и Новом Крае» Теодора Федика. В статье применена методология исследований дискурса памяти и выяснено актуализацию мотивов индивидуальной, семейной и коллективной памяти украинской Канады первой волны эмиграции конца ХІХ – начала ХХ в. Особое внимание в статье уделено топосам дороги, дома, изображению городской и сельской топографии Галичины и Канады, а также акцентировано на наличие шевченковского интертекста. В статье обнаружено, что отдельные детали иммигрантской повседневности и живой разговорный украинский язык песен реализуют идею двух миров эмигранта, оторванного с корнями от своей почвы, но этнологического связанного с Украиной.

Ключевые слова: эмиграция, лирический герой, Канада, Галичина, воспоминания, память, идентичность, топос дороги, фольклор.

The article deals with the artistic comprehension of the experience of emigration based on the collection of folk songs "The Songs of Immigrants about the Old and the New Land" by Theodor Fedyk. The methodology of studies on memory research has been applied. The actualization of the motives of the individual, family and collective memory of the Ukrainian Canadians of the first wave of emigration in the late 19th and early 20th centuries was involved. Particular attention is paid to the topoi of the road, the house, the image of the urban and rural topography of Galicia and Canada, as well as the presence of Shevchenko's intertextuality. The article reveals, that the individual details of the immigrant's everyday life and the lively, spoken Ukrainian language of the songs realize the idea of a two-world emigrant, separated from its homeland, though ethnologically connected with Ukraine.

Key words: emigration, persona, Canada, Galicia, memories, memory, identity, topos of the road, folklore.

Постановка проблеми. У 2016 р. в Науково-дослідному інституті українознавства вийшов друком збірник матеріалів з історії українців Канади у 4-х томах, том 1 «Українська Канадіана. Піонерський період». Упорядниками цієї книги стали головний редактор видання «Історична правда», Вахтанг Кіпіані та Марина Гримич, українська письменниця, доктор історичних наук. У фокусі праці опинилися розвідки авторів українсько-канадської історії, зокрема Н. Дмитрова,

О. Олесюкова, А.Шептицького, а також збірка пісень про еміграцію народного поета Теодора Федика. Як наголошує М. Гримич «це перше долітературне, однак при цьому художнє осмислення українсько-канадського піонерського досвіду» [5, с. 287].

Теодор Федик (1873-1949) – «поет піонерської доби» [5, с. 284], творчість якого на сьогодні є маловідомою та невивченою крізь призму еміграційного руху, який наприкінці ХІХ – на

початку ХХ ст. зображував панораму галицького культурного ландшафту, попри те, виявився спорадично зафіксованим фольклористами та літературознавцями в аспекті соціогуманітарних студій пам'яті. Вплив доробку цього митця на розвиток українського письменства на межі ХІХ – початку ХХ століття є доволі ґрунтовним. Мотиви розлуки, туги за рідним краєм, втрати/віднайдіння домівки, мотиви пам'яті оприявлено в українській літературі, зокрема у творчості В. Стефаніка, Т. Бордуляка, І. Франка, П. Карманського, Б. Лепкого та інших. Як відомо, герої цих творів, мандрівники-вигнанці, плекали надію на повернення до України.

Зауважимо, що на сьогодні україноканадський еміграційний дискурс активізує продуктивну міжмистецьку взаємодію. Так, 12 лютого 2019 року лютого в Музеї української діаспори при Інституті літератури НАН України було відкрито міжнародний виставковий проект «The Ukrainian Canadians: Україноканадці». Ця подія також засвідчує поживлення інтеграційних процесів еміграційного наративу, налагодження культурних мостів між минулим, сучасністю й майбутнім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Український діаспорний та еміграційний літературознавчий дискурс презентує різновекторні міждисциплінарні дослідження теми історії українців Канади: розвідки М. Гримич [5], Р. Кирчіва [4], О. Галети [2], Т. Шестопалової [6] та інших науковців. Апелюючи до проблеми першої хвилі еміграції українців наприкінці ХІХ ст., вбачаємо за потребу нагадати вагому в цьому контексті працю Я. Славутича «Українська література в Канаді: вибрані дослідження, статті й рецензії» (1992 р.), вихідні положення якої стали одним із головних чинників у самоусвідомленні тожсамості емігрантів з українських земель як представників однієї нації, одного народу: «Уже перша хвиля еміграції українців зродила власну художню літературу за етнічними кордонами. Щоправда, це була література напівпрофесійна – півделитантська, базована на фольклорних жанрах і зображально-виражальних засобах [5, с. 7]. Саме в такій площині актуалізовано досвід еміграції у збірці авторських пісень народного поета Теодора Федика «Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край».

У сучасній гуманітаристиці про особистість та мистецький доробок Теодора Федика, народного поета українського походження, що здобув міжнародне визнання, перебуваючи в еміграції, відомо небагато фактів. Його ім'я та спадщина

досі залишаються невідомим як для широкого загалу читачів, так і відкривають нові широкі спектри студій для дослідників української літератури та фольклористики. Так, у біографічному довіднику до історії українців Канади (за редакцією М. Марунчака), який фіксує у збірнику «Українська Канадіана» М. Гримич, зазначено: «Теодор Федик... народився в селі Угринів-Горішній Станіславського повіту. Вчився в гімназії в Станіславі, емігрував до Канади в 1905 р., працював робітником і вчителем, а в 1908 р. вже вийшла перша збірка «Пісні про Канаду та Австрію» [5, с. 284]. У цьому ж виданні М. Гримич фіксує монографію М. Марунчака «Історія преси, літератури, друку піонерської доби» (1969 р.) [5, с. 288], котра доповнює інформацію щодо незакінченої освіти хлопця внаслідок безземелля та зубожіння його родини, а також цікавих фактів щодо просвітницької діяльності Т. Федика в еміграції. Наприклад, він «вчив української мови дітей у школі при церкві св. Трійці у Бруклендсі (Вінніпег)» [5, с. 285]. Водночас мистецька складова його особистості, зокрема пісні зі збірки «Пісні про Канаду та Австрію», стала «справжнім бестселером» [5, с. 285] еміграційного руху у Канаді. М. Гримич підкреслює, що у «1960-і рр. канадський фольклорист Роберт-Богдан Климаш зафіксував їх на українських фармах як народні» [5, с. 285]. Також авторка зазначає, що «думки про їх естетичну вартість розійшлися у рецензентів і критиків кардинально: одні піддавали їх нищівній критиці, інші (переважно фольклористи, серед них, В. Гнатюк), з інтересом досліджували їх як явище іммігрантської творчості. А серед простого народу пісні мали феноменальну популярність» [5, с. 285].

Попри те, у вітчизняному літературному процесі малодослідженими є питання досвіду україноканадця з точки зору мотивів ностальгії, розлуки з рідним краєм, пам'яті, топосів вигнання, домівки, дороги, а також шевченківські інтертексти, своєрідно оприявлені у збірці «Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край». Вони потребують більш ґрунтовної літературної рецепції, чим і зумовлено актуальність розвідки. До того ж, герменевтичний потенціал студій з дослідження пам'яті – особистої, національної, історичної та культурної, колективної, родинної – допоможе осмислити художній доробок Т. Федика з погляду сучасного реципієнта.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування специфіки репрезентації досвіду еміграції українців Канади крізь призму мотивів пам'яті, топосів дороги, дому, вигнання. Завдання

цієї студії полягає у простеженні реалізації зазначених характеристик в авторській збірці «Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край».

Виклад основного матеріалу. Ця збірка фольклорних пісень представників старшого покоління сільського населення на «фармах» (з англ. Farm – ферма), так іммігранти називали аграрні ферми-угіддя, вийшла уперше друком у 1928 р. у м. Вінніпег (Канада). Важливо наголосити, що в Канаді це видання стало відомим серед збирачів діаспорного фольклору, а в Україні видатний історик, етнолог М. Гримич є упорядником концептуальної студії «Нариси з українсько-канадської фольклористики» (видавництво «Дуліби», 2016 р.).

В архітектоніці збірки оприявлено досвід ліричного героя, котрий у пошуках кращого життя від'їжджає з Галичини до Канади. На початку збірки Канада очима ліричного героя – омріяний, щасливий край:

Тут Канада край багатий –
Так ся називає,
Тут чи бідний чи багатий –
Біленький хліб має [5, с. 189].

Утім такий ідилічний топос є іронічно змальованим, оскільки спогади ліричного героя актуалізовано далі через мотиви зубожіння, тяжкої праці не лише у Старому світі (Галичині), а й Новому (Канаді), де «землі багато/Людей дуже мало» [5, с. 228]:

А на фермі ані церкви,
Ані млина, ні збіжжя утерти,
Як далеко єсть від міста, То можна померти.
Сидить народ, мов худоба,
Під шатром та в ямі,
А комарі їсть шкіру,
Хоч плач рідній мамі [5, с. 196].

Причому важка праця в Канаді пов'язана не лише із «фармами», але із занепадом штолень, що змальовано «темними норами» [5, с. 222], перебування у яких небезпечно для життя заробітчан.

Зовні ідеальний світ закордону опиняється подекуди для заробітчан пасткою:

Дуже багато так буває,
Бідний народ погибає.
Тут за щастям він загнався.
Потім зі світом попрощався [5, с. 189].

Одним із ключових мотивів у збірці є мотив зв'язку і тяглості історичної, національної пам'яті. Німецька дослідниця А. Ассман у праці «Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті» наголошує: «Вивчення минулого, що має на меті тільки знання, не вважається легітимним. Минуле має бути викликаним

із прірви забуття для того, щоб бути пережитим (підкреслення моє – К.Г.) і продовжувати існувати» [1, с. 335]. Вона акцентує у цій розвідці про так звану «ауру пам'ятних місць» [1, с. 355], які, на думку, авторки, пов'язані із «розповідями, «що відновлюються та передаються за допомогою традиції» [1, с. 356]. Саме на ґрунті певної близькості та спорідненості з традицією народної творчості емігрантських пісень актуалізовано моделювання міської та сільської топографії Галичини й Канади. Цікаво, що пам'ять ліричного героя-мандрівника зберігає образи культурного й географічного минулого. Передусім вони пов'язані із мотивом дороги як власне (просторового) географічного сегмента, так й екзистенційних пошуків індивідуальної ідентичності.

Як узяв трен зі Станіслава
В дорогу рушати,
То такий ми жаль зробився.
Туй туй ся вертати [5, с. 184].

Травматичне двосвіття емігранта представлено через антитезу Старого світу Галичини як невільної землі, де «народ, мов худоба» [5, с. 196], метонімічно окреслено у пісні, побудованій як діалог Австрії з Канадою. Водночас Канада як Новий Світ «Тут земля вільна, Вільнії люде, Своєї мови не цураймось, А добре нам буде!» [5, с. 246].

Нашим предкам жилось добре,
Колись волю мали,
А ми через Ляхів, Жидів,
В Канаду забрались [5, с. 246].

У цих рядках простежується певна спорідненість вираження авторського «Я» у Т. Федика, котрий ототожнював Україну з вільним краєм, але для нього вона залишилась покинутим раєм, а поет у ній — вигнанцем:

Довелось нам, Українцям,
В вільній землі жити,
Лише треба між собою
Гнів, роздор лишити!
Треба вчитись на цій волі:
Всі ми — Українці!..
Тож нам треба разом жити,
В милості, любові,
Аж тоді зможем зробити
Кінець роздорові! [5, с. 246-247].

Вочевидь, у цих візіях проглядаються шевченківські впливи поезій про збереження історичної пам'яті для нащадків: «Треба нам ту пам'ятати, Хто ми, чії діти...» [5, с. 246-247]. Загалом, у збірці Т. Федика зустрічаємо різні словесно-художні коди поетичного доробку Т. Шевченка:

Ой, я до вас, мої браття,
Той вірш укладаю:

Та же в нашій старім краю,
Як у Божім раю [5, с. 246-247].

Іронічно-карнавальний вектор фольклорним пісням задають алюзії до впізнаваної поезії І. Франка «Гімн (Вічний революціонер»):

Де єсть в світі така сила,
Щоб доляра побідила? [5, с. 223].

Т. Федик змальовує профанний простір Нового світу – Канади через таку мовну гру.

Мотив дороги пов'язаний не лише із просторовим рухом ліричного героя урбаністичними та сільськими локусами (Станіслав, Мисловиці, Антверпен тощо), а й трансформується у поетичних рефлексіях Т. Федика в «українській» та «канадській», в яких одним із прикметних стає мотив вигнання та супровідний мотив туги за рідною домівкою, котра переростає у ностальгію:

Покину я Україну,
Як матір рідненьку,
Рідну любу, дрібні діти
І жінку миленьку,
Поїду я в край далекий,
За широке море:,
Всьо покину, собі возьму,
Тугу, сльози, горе [5, с. 248].

Вагомими в цьому контексті є слова Дж. К. Кіфера щодо специфічних форм концепту вигнання: «Вигнанець прибуває на певне місце, мігрант з одного місця до іншого» [2, с. 267].

У збірці варто звернути увагу на змалювання транспортних засобів (пароплави та потяги), які можна тлумачити як невинне долання кордонів у рецепції емігрантського досвіду. Залізниця і море стають одними із важливих концептів дороги як пересування іммігранта від Старого до Нового світу:

Жене потяг..все колеса
Стукають о шини...
А за кожним стуком ллються
Із очей слезини [5, с. 250]!

Топос моря як одна із первісних водних стихій перевтілюється на метафору смерті:

Як мя втопить синю море
У студеній филі,
Заплачете слізюньками,
Мої діти милі [5, с. 248]!

Досвід еміграції у книзі пісень — це не лише двосвіття за межами Галичини, вічні мандри чоловіків іншими країнами. Передусім це мотиви

переживання та проживання жінок без чоловіків. Сум, втрата, безнадія лунають з вуст галицького жіноцтва:

Моє серце, як голубка,
День і ніч сумує
Що без пари і не в гнізді,
І де-будь ночує [5, с. 224].

Опанування «Іншого» простору відбувається у ліричного героя через опанування «чужої» мови:

От і біда не завадить,
дістав я ся до Канади,
а ту чужа мова, люде,
Що зі мною тепер буде [5, с. 224].

Чужомовне середовище, у якому він опиняється, провокує страх та невпевненість у порозумінні з оточенням. Емігрант виявляється витісненим не лише до іншого історичного, соціально-економічного, а й мовно-культурного простору. Україноканадець засвоює вже іншу реальність, яка іронічно маркується через нашарування іншомовної лексики: «бос», «гавз» (хата), «ангельська хата» (англійська), «фарма» (аграрна ферма) та інші. Поступове присвоєння цієї лексики призводить до розщеплення мовної тожсамості, де немає вже рідної матері, домівки, дітей.

Висновки. Отже, у фольклорній збірці «Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край» Т. Федика актуалізовано не лише традиційні для еміграційної теми кінця XIX – початку XX ст. мотиви туги, прощання, розставання з рідною домівкою, тяжкої праці, ностальгії за батьківщиною, але й оприявнюються травматичні рефлексії, пов'язані із мотивами пам'яті, дороги, вигнання. Ліричний герой збірки фольклорних пісень перебуває водночас між двома світами – Старим (Галичиною), топоси якої оприявлено через його простір пам'яті та Новим (Канадою), де «він мусить як чорний віл тяжко працювати» [5, с. 221]. Також у книзі фольклорних пісень виокремлено думки автора щодо змалювання транспортних засобів (пароплавів, потягів) як маркерів перетинання та долання національних, культурних кордонів і меж.

У перспективі дослідження еміграційного дискурсу межі XIX – початку XX ст. стане окреслення подальших векторів творчості Т. Федика у контексті міждисциплінарних студій, зокрема у ракурсі літературної антропології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічка, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.

2. Галета О. Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI ст.: монографія. Київ: Смолоскип, 2015. 640 с.
3. Кирчанів М. Канадська література у пошуках українського коріння (проблеми творчості Дженіс Кулик Кифер. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки.* 2007. Вип. 9. С. 315–325.
4. Кирчів Р. Двадцяте століття в українському фольклорі. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. С. 536.
5. Українська канадіана. Збірник матеріалів з історії українців Канади: у 4 Т. / [наук.ред. М. Гримич; упор. В.Кіпіані, М. Гримич]. Т. 1. : Піонерський період. Київ : Дуліби, 2016. 288 с.
6. Шестопалова Т. На шляхах синтезу думки (теоретичні засновки спадщини Юрія Лавріненка) Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. С. 320.

УДК 821.161.2-312.1.09

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНІ, ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ АСПЕКТИ ПРОЗИ ОЛЬГИ МАК

IDEA-THEMATIC, GENRE-STYLE ASPECTS OF THE OLHA MAK'S PROSE

Кузь В.В.,

orcid.org/0000-0002-3497-5733

здобувач кафедри теорії і методики

української та світової літератури

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

У статті охарактеризовано прозу письменників української діаспори другої половини XX століття. Особливий акцент у статті зроблено на жанрово-стильовому розмаїтті жіночого прозового письма. За зразок взято матеріали окремих творів Ольги Мак. У статті з'ясовано, що письменниця збагатила українську літературу новаторським підходом до майстерного творення української прози в умовах полікультурності, полілінгвальності. У статті проаналізовано композиційні, ідейно-тематичні та жанрово-стильові елементи та доведено, що Ольга Мак майстерно зобразила психологічні типи, голоси яких зазвучали різними тональностями, а композиційні прийоми, сюжети, стилістичні параметри по-особливому оновилися ліричним та орнаментальним письмом за зразками західно-європейської культури, але з підкреслено національною тотожністю, ідентичністю, ментальністю, що притаманні українцям.

Ключові слова: епічні твори, кінетична енергія, жанр, стиль, персонаж, жіноча проза, композиційні елементи, тематика.

В статье охарактеризовано прозу писателей украинской диаспоры второй половины XX века. Особый акцент в статье сделан на жанрово-стилевом разнообразии женского прозаического письма. За образец взяты материалы отдельных произведений Ольги Мак. В статье выяснено, что писательница обогатила украинскую литературу новаторским подходом к искусному созданию украинской прозы в условиях поликультурности, полилингвальности. В статье проанализированы композиционные, идейно-тематические и жанрово-стилевые элементы и доказано, что Ольга Мак мастерски изобразила психологические типы, голоса которых зазвучали различными тональностями, а композиционные приемы, сюжеты, стилистические параметры по-особенному оновились лирическим и орнаментальным письмом по образцам западноевропейской культуры, но подчеркнуты национальным тождеством, идентичностью, ментальностью, которые присущи украинцам.

Ключевые слова: эпические произведения, кинетическая энергия, жанр, стиль, персонаж, женская проза, композиционные элементы, тематика.

The article describes the prose created by the writers of the Ukrainian diaspora of the second half of the XXth century. Special emphasis is placed on the genre-style diversity of female prose writing. As an example, materials of some works by Olha Mak have been taken. It has been found out that the writer enriched Ukrainian literature with the innovative approach to masterful creation of Ukrainian prose under the conditions of multiculturalism, semi-linguistics. Compositional, ideological-thematic and genre-style elements have been analyzed. It is proved that Olha Mak skilfully depicted psychological types, whose voices sounded with different tones, and the compositional techniques, plots, stylistic parameters in a specially updated lyrical and ornamental writing on samples of Western European culture, emphasized by the national identity, sameness and mentality inherent in Ukrainians.

Key Words: epic works, kinetic energy, genre, style, character, female prose, compositional elements, themes.